

Tom pierwszy wieńczy krótki glosariusz terminów technicznych (głównie teologicznych) oraz mapy, czytelne i dokładne zarazem – w pełni zintegrowane z tekstem, pokazują różne regiony patriarchatu Antiochii w różnych okresach, ze wskazaniem na np. biskupstwa (z rozróżnieniem ich rangi), miejsca dysput teologicznych, założenia monastyczne, wszystkie z podziałem na preferowaną w danym miejscu opcję teologiczną, chalcedońską lub monofizyczną.

Tom drugi to niezastąpione *instrumentum studiorum*, obejmujące najpierw wykaz źródeł (s. 3-24), z podziałem na greckie, łacińskie, syryjskie, arabskie, etiopskie i koptyjskie, w każdym przypadku z podaniem zapisu bibliograficznego wydań krytycznych oraz tłumaczeń, ze wskazaniem i skomentowaniem tych miejsc w tekście źródłowym, które dotyczą Sewera, a także z wykazem literatury nowożytnej dotyczącej danego źródła. Całość zamyka wybór inskrypcji (s. 41-55), *res gestae*, szczegółowe kalendarium wydarzeń (s. 57-110) oraz słownik propograficzny (s. 111-176), grupujący postacie związane z patriarchatem Sewera.

Konkluzja. Wartość książki Alpiego polega na wnikliwej analizie, różnorodnych źródeł, dających pełny, na tyle, na ile to możliwe (ale bez wątplenia najpełniejszy w dotychczasowej literaturze przedmiotu), obraz Sewera i jego patriarchatu. Czytelnika nie może zmylić tytuł, ograniczający temat jedynie do lat 512-518. W rzeczywistości, na podstawie książki można dowiedzieć się wiele na temat patriarchatu Antiochii w okresie między Janem Chryzostomem a Sewerem, dostrzegając w różnych aspektach, głównie przyzwyczajęń społecznych, wyraźne kontinuum. Dla badaczy Kościołów syryjskich, to prawdziwe i nieodzowne wademekum. Dla historyków – bizantynologów, pracujących głównie na źródłach greckojęzycznych, to oryginalna monografia, pozwalająca spojrzeć na dzieje Syrii z „drugiej strony”, z perspektywy źródeł lokalnych, głównie syryjskich.

Paweł Filipczak – Łódź, UL

Софія Київська: Візантія. Русь. Україна, Випуск II: Збірка наукових праць присвячена 150-літтю з дня народження Дмитра Власовича Айналова (1862-1939 рр.), відповідальний редактор: Павло С. СОХАНЬ, упорядники: Дмитро С. ГОРДІЄНКО – Вячеслав В. КОРНІЄНКО, Київ 2012, Національна Академія Наук України. Інститут української археології та джерелознавства ім. М.С. Грушевського, сс. 463.

Recenzowana publikacja jest drugim z kolei tomem serii wydawniczej *Софія Київська: Візантія. Русь. Україна*, na który składają się prace naukowe ukraińskich bizantynistów, piszących bądź po ukraińsku bądź po rosyjsku. Serię tę rozpoczęła, choć nie została oficjalnie opatrzona numerem pierwszym, publikacja prac Nadii Nikołajewny Nikitienko (ur. 2 XII 1944) i innych badaczy ukraińskich na temat kijowskiego Soboru Mądrości Bożej (ukr. Собор Святої Софії lub Софійський собор): *Софія Київська: Візантія. Русь. Україна. Збірка*

статей на пошану доктора історичних наук професора Надії Миколаївни Нікітенко, від. ред. П.С. Сохань, упоряд. Д.С. Гордієнко – В.В. Корнієнко, Київ 2011, Національна Академія Наук України. Redaktorem naczelnym tego opracowania był Paweł Stiepanowicz Sochan (18 XI 1926 - 14 VI 2013), ówczesny dyrektor Instytutu Archeologii Ukraińskiej i Źródloznawstwa im. Mychajły Hruszewskiego, działającego w ramach Narodowej Akademii Nauk Ukrainy, który pełnił tę funkcję dożywotnio. Do dnia dzisiejszego wyszło 5 tomów przedmiotowej serii: t. 3: *Софія Київська: Візантія. Русь. Україна*, Вип. III: *Збірка наукових праць, присвячена 150-літтю з дня народження Єгора Кузьмича Редіна (1863-1908)*, від. ред. Юрій А. Мицик, упоряд. Д.С. Гордієнко – В.В. Корнієнко, Київ 2013, Національна Академія Наук України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського, ss. 672; t. 4: *Софія Київська: Візантія. Русь. Україна*, Вип. IV: *Збірка наукових праць, присвячена 170-літтю з дня народження Никодима Павловича Кондакова (1844-1925)*, від. ред. Ю.А. Мицик, упоряд. Д.С. Гордієнко – В.В. Корнієнко, Київ 2014, Національна Академія Наук України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського, ss. 760; t. 5: *Софія Київська: Візантія. Русь. Україна*, Вип. V: *Збірка наукових праць, присвячена 170-літтю з дня народження акад. Федора Івановича Успенського (1845-1928)*, від. ред. Ю.А. Мицик, упоряд. Д.С. Гордієнко – В.В. Корнієнко, Київ 2016, Національна Академія Наук України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського, ss. 464.

Tom drugi, jak to wynika z tytułu, został poświęcony *grosso modo* osobie i badaniom kijowskiego Soboru Mądrości Bożej, jakie swego czasu prowadził tam ukraiński historyk Dymitr Własowicz Ajnałow (20 II 1862 [stary styl: 8 II 1862] - 12 XII 1939). W ten sposób Instytut Archeologii Ukraińskiej i Źródloznawstwa pragnął uczcić 150. rocznicę urodzin D.W. Ajnałowa, ucznia słynnego Nikodema P. Kondakowa (8 XI 1844 - 17 II 1925). Konsekwencją tego założenia jest podział rzeczowego opracowania na dwie części. Wprowadzeniem do całości jest krótki tekst pióra Dymitra Gordijenki i Wiaczesława Kornijenki: Дмитро Гордієнко – Вячеслав Корнієнко, *Дмитро Айналов і „Софія Київська” (Dmytro Ainalov and „Sophia of Kyiv”)*, s. 3-4. Z kolei pierwsza część nosi tytuł *До 150-ліття з дня народження Д.В. Айналова (150th Anniversary since the Birth of Dmytro Ainalov)*, s. 5-158. Druga zaś część, określona jako *Статті. Замітки. Публікації (Articles. Notes. Publications)*, s. 159-445, jest zbiorem różnych artykułów ukraińskich bizantynistów, niekoniecznie związanych z badaniami nad Soborem Mądrości Bożej, o czym niżej. Publikację zamykają dwie recenzje (s. 446-458), wykaz skrótów (s. 459) oraz podwójny spis treści: po ukraińsku i rosyjsku (s. 460-461) i po angielsku (s. 462-463). Stąd też tytuły artykułów omawianego zbioru są podane niżej zarówno w oryginale rosyjskim bądź ukraińskim, jak i w przekładzie angielskim.

Pierwszą część, na którą składa się pięć artykułów poświęconych D.W. Ajnałowowi, dwa artykuły samego D.W. Ajnałowa oraz wykaz jego publikacji, otwiera

праса Bazylego Ulianowskiego (Василий Ульяновский, *Украинские сюжеты в жизни и творчестве Дмитрия Власьевича Айналова* = V. Ulianovskyj, *The Ukrainian Stories of Dmitrij Vlas'jevich Ainalov Life and Heritage*, s. 5-34). Następnymi artykułami są kolejno: 2. Bazyli Pucko (Василий Пущко, *Дмитрий Власьевич Айналов: методы изучения раннехристианских и византийских древностей на рубеже XIX-XX вв.* = V. Putsko, *Dmitrij Vlas'jevich Ainalov: the Research Methods of Early Christian and Byzantine Antiquities at the Turn of XIX-XX Centuries*, s. 35-41); 3. Oleg Fajda (Олег Файда, *Листи Дмитра Айналова до Миколи Петрова* = O. Fayda, *The Letters by Dmytro Ainalov to Mykola Petrov*, s. 42-64); 4. D. Gordijenko (Д. Гордієнко, *З листування Дмитра Айналова з українськими діячами (листи до В. Антоновича, В. Ляскоронського, К. Широцького, В. та Н. Лазурських та В. Маслова)* = D. Gordiyenko, *From the Dmytro Ainalov Correspondence with Prominent Ukrainian Personalities (the Letters to V. Antonovych, V. Liaskoronsky, C. Shyrotsky, V. and N. Lazursky and V. Maslov)*, s. 65-95). Dopiero po tej serii artykułów zamieszczono życiorys D.W. Ajnałowa, pióra D. Gordijenki: Д. Гордієнко, *Curriculum vitae Demetrii Ainalov* (D. Gordiyenko, *Curriculum vitae Demetrii Ainalov*), s. 96-114. Natomiast po biografii D.W. Ajnałowa umieszczono jego dwa artykuły, które na język ukraiński przelożył D. Gordijenko: 1. Дмитро Айналов, *Мармури та інкрустації Києво-Софійського собору і Десятинної церкви* (D. Ainalov, *The Marbles and Incrustations of the St. Sophia in Kyiv and the Desyatynna Church*), s. 115-123; 2. Дмитро Айналов, *Доля київського художнього спадку* (D. Ainalov, *Destiny of Kyivan Antiquities*), s. 124-139. Wreszcie ósmą pozycją pierwszej części jest wspomniany wyżej wykaz publikacji D.W. Ajnałowa, które zebrał również D. Gordijenko: *Список опублікованих праць Дмитра Власовича Айналова* (*The List of Published Works of Dmytro Ainalov*), s. 140-158. Wykaz ten obejmuje 222 pozycje.

Druga część obejmuje 17 artykułów, których niewduznaczone tytuły pozwalają już zorientować się w ich treści: 1. Олександр Алферов, *Русько-византийські стосунки у відображеннях сфрагістики (за матеріалами сфрагістичної колекції Олексія Шереметьєва)* = O. Alfiorov, *Rus'-Byzantine Relations in Sphragistic Reflections (on the Material of Olexiy Sheremet'yev Sphragistic Collection)*, s. 159-164; 2. Николай Болгов – Кирилл Болгов, *Корипп и латинский эпос ранней Византии* = N. Bolgov – S. Bolgov, *Corippus and Latin Epos of Early Byzantium*, s. 165-169; 3. Надежда Верещагина, *Вышгородский мемориум святых страстотерпцев Бориса и Глеба в системе сакральных топосов древнего Киева* = N. Vereschagina, *The Vyshgorod Memorial of Saint Martyrs Borys and Gleb in the System of Sacral Places of Ancient Kyiv*, s. 170-178; 4. Ирина Вильчинская, *Тема теофании в стенописи Софии Киевской XI-XIX вв.* = I. Vilchinska, *The Topic of Theophany on the Wall-Painting of the St. Sophia in Kyiv in XI-XIX centuries*, s. 179-194; 5. Марина Домановська – Геннадій Штан, *Єгор Кузьмич Редін – перший харківський дослідник Херсонеса Таврійського (до питання про участь у підготовці видання „Пам'ятки Християнського Херсонеса”)* = M. Domanovska – G. Shtan, *E.K. Redin – the First Kharkiv Rese-*

archer of the Chersonesos Taurian (to the Issue of Contribution to the Publication „Antiquities of the Christian Chersonesos”), s. 195-202; 6. Олександр Киричок, *Давньоруське письмо як символічна презентація влади* = O. Kurychok, *Antient Rus' Writing as a Symbolic Presentation of Power*, s. 203-207; 7. В. Корниенко – Анатолий Остапчук – Леонид Колодницький, *История реставрации, перестроек и изменений функционального назначения восточной части южной внутренней галереи Софии Киевской* = V. Korniyenko – O. Ostapchuk – L. Kolodnitsky, *A History of Restorations, Rebuildings and Functional Changes of the Eastern Part of the South Interior Gallery of the St. Sophia in Kyiv*, s. 208-235; 8. В. Корнієнко, *Ще раз про дату поставлення Іларіона митрополитом у світлі даних софійської епіграфіки* = V. Korniyenko, *Once more on the Date of Ilarion Metropolitan Ordainment on the Light of Epigraphy of the St. Sophia in Kyiv*, s. 236-248; 9. Тарас Коростильов, *Питання реформи календаря у візантологічному доробку Івана Турцевича (неопублікована стаття до „Візантологічного збірника”)* = T. Korostylov, *The Calendar Reformation Issue in Byzantinological Studies of I. Turcevyuch (Unpublished Article to the „Byzantinological Collection”)*, s. 249-256; 10. Ирина Марголіна – В. Корнієнко, *Датування київської Кирилівської церкви у світлі сучасних досліджень її монументального живопису та графіті* = I. Margolina – V. Korniyenko, *The Dating of the St. Cyril Church in Kyiv in the Light of Contemporary Studies of its Monumental Painting and Graffiti*, s. 257-275; 11. Михаил Никитенко, *Итоги археологических исследований Софии Киевской и ее подворья в 2002-2011 гг.* = M. Nikitenko, *Results of Archaeological Researches of the St. Sophia in Kyiv and the Conventual Church in 2002-2011*, s. 276-288; 12. Марьяна Нікітенко, *Сотеріологічна парадигма „Слова про створення Великої Печерської церкви” Києво-Печерського патерика* = M. Nikitenko, *Soteriological Paradigm of „The Treatise on the Creation of the Big Pecherska Church” of the Kyiv Pechersk Lavra Paterikon*, s. 289-300; 13. Надежда Никитенко, *Фрески „Ритуальное убийство медведицы” и „Готские игры” в северной башне Софии Киевской: новое осмысление сюжетов* = N. Nikitenko, *The Fresco „The Ritual Killing of Female Bear” and „Gothic Games” in the North Tower of the St. Sophia in Kyiv: New Interpretation of the Subjects*, s. 301-325; 14. Ирина Преловская, *Открытие купольных мозаик и фресок Софийского собора в г. Киеве (По воспоминаниям профессора Адриана Викторовича Прахова. Сообщение художника Николая Адриановича Прахова)* = I. Prelovskaya, *Discovery of Domicial Mosaics and Frescos of the St. Sophia in Kyiv (On the Memories of Adrian Viktorovich Prachov, Reported by the Painter Nikolay Adrianovich Prachov)*, s. 326-360; 15. Андрей Пучков, *„Язык трибуна с сердцем лани”. Два письма Юлиана Кулаковского Иннокентию Анненскому* = A. Puchkov, *„The Tribune’s Language with the Deer Heart”: Two letters by Yulian Kulakovsky to Innokentiy Annensky*, s. 361-371; 16. Тамара Рясная, *Дневники работ Павла Ивановича Юкина по реставрации фресок Софии Киевской в 1935-1936 гг.* = T. Ryasnaya, *The Journal of Restoration Works on the Frescos of the St. Sophia*

in Kyiv in 1935-1936 by Pavlo Svanovich Yukin, s. 372-438; 17. Наталія Сінкевич, *Персональні патрони гетьмана Івана Мазепи: кілька рис до індивідуальної побожності особистості* = N. Sinkevich, *Personal Patron of the Hetman Ivan Mazepa: Some Considerations on Personal Piety*, s. 439-445.

Następnym, trzeci segmentem zbioru nosi tytuł *Рецензії. Огляди (Reviews)*. Składają się na niego dwie wspomniane wyżej recenzje: 1. Димитр Кенанов, *Книга о небесных покровителях Киевской Руси [Рец.: Верещагина Н.В. Климент Римский – небесный покровитель Киевской Руси. Одесса: Астропринт, 2011, 160 с.]* = D. Kenanov, *The Book about Heavenly Patrons of the Kyivan Rus' [Review of Верещагина Н.В. Климент Римский – небесный покровитель Киевской Руси. Одесса: Астропринт, 2011, 160 с.]*, s. 446-448; 2. Олександр Маврін, *Епоха Володимира – Ярослава у світлі даних графіті Софії Київської [Рец.: Никитенко Н., Корниенко В. Древнейшие граффити Софии Киевской и время ее создания. К., 2012, 232 с., ил.]* = O. Mavriv, *The Age of Volodymyr and Yaroslav in the Light of Graffiti of the St. Sophia in Kyiv [Review of Никитенко Н., Корниенко В. Древнейшие граффити Софии Киевской и время ее создания. К., 2012, 232 с., ил.]*, s. 448-458.

Całości dopełnia *Список скорочень (List of Abbreviations)*, s. 459, zawierająca 28 skrótów oraz spis treści – *Зміст (Contents)*, s. 460-463.

Zarówno przedstawiony tutaj tom, jak i pozostałe woluminy tej serii zarysowują kierunki badań ukraińskich bizantynistów, dając m.in. polskiemu czytelnikowi przynajmniej fragmentaryczną orientację w tym, co na tym polu dzieje się u naszego wschodniego sąsiada. Dodać należy, że poszczególne tomy są z edytorского punktu widzenia wydawane bardzo solidnie, a twarda okładka zapewnia im trwałość.

Piotr Kochanek – Lublin, KUL

Maciej KOKOSZKO – Krzysztof JAGUSIAK – Zofia RZEŹNICKA, *Dietetyka i sztuka kulinarna antyku i wczesnego Bizancjum (II-VII w.)*, część I: *Zboża i produkty zbożowe w źródłach medycznych antyku i wczesnego Bizancjum (II-VII w.)*, Byzantina Lodziensia 16, Łódź 2014, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, ss. 671 + VIII.

Niniejsza publikacja jest dziełem zespołu badaczy związanych z Katedrą Historii Bizancjum Uniwersytetu Łódzkiego. Liderem zespołu a zarazem kierownikiem katedry jest prof. dr hab. Maciej Kokoszko (ur. 1962), który od wielu już lat zajmuje się rzeczoną tematyką. Recenzowana praca jest pierwszym tomem serii poświęconej dietetyce i sztuce kulinarnej, a obejmującej okres od II do VII wieku.

Rozprawa składa się z siedemnastu elementów. Trzy z nich stanowią sekcję wstępną, którą otwiera spis treści (s. V-VIII). Następny element nosi tytuł „Cele badawcze pracy” (s. 1-3). Tekst ten wyszedł spod pióra M. Kokoszki. Zostały